

Digitální datové kurátorství: mikro a makro pohled

Článek nabízí pohled na tradiční koncept digitálního kurátorství a klade jej do souvislosti s moderním pojetím, které vychází z Whittakera a spojuje dlouhodobé uchovávání dat s osobním datovým managementem. Oba směry přitom integruje do knihovnické a informačně vědní praxe a odkazuje se k rozvoji informačního vzdělávání v této oblasti.

Digitální datové či informační kurátorství je tématem, které s nástupem některých moderních technologií získává zcela jiný rozměr, než jaký mělo v nedávné historii. V článku se pokusíme nastínit některé zajímavé kontexty tohoto tématu, které může být zajímavé jak pro odborné, tak také pro větší veřejné knihovny.

Pokud se podíváme na tradiční vnímání pojmu datové (respektive informační) kurátorství, pak zřejmě nejbližším synonymem bude dlouhodobé uchovávání dat.¹ Jde o disciplínu, která je integrální součástí kurikula téměř každého knihovnického oboru a která, jakkoli ji lze označit jako tradiční, má také silné zastoupení v oblasti iSchool.² Jde o činnost, která souvisí s určitou podpůrnou rolí informační vědy a knihovnictví, které vytváří podmínky pro efektivní činnost různých dalších věd, případně se podílí na podpoře paměťových institucí.

Základní cíle takového vymezení je možné vidět v následující trojici vzájemně navazujících činností – ochraně a digitalizaci dat, zpřístupňování obsahu a přidávání určitých kurátorských kvalit. Rádi bych se všem třem oblastem na tomto místě věnovali podrobněji.

Preservation, tedy zachování dat v určité nezměněné podobě, jejich konzervování a uchovávání. Tato činnost může mít více rovin, zahrnuje jak digitalizační procesy, tak také například zprávu a uchovávání zdrojových dat pro výzkumy, záznamů z měření atp. Jistě není bez zajímavosti, že této oblasti kurátorství se stále věnuje největší pozornost národních knihoven, ale směřují k ní také strategické dokumenty nebo ekonomická podpora (v českém prostředí například formou VISK-ů, NAKI projektů atp.).

Maintenance označuje přístupnost obsahu, což je téma, které může obsahovat několik rovin. Je spojené s existencí nějakého unifikovaného grafického informačního systému, jehož prostřednictvím se lze k digitalizovaným objektům dostat, často také distančně. Druhým úkolem je péče o datové formáty, které procházejí určitými změnami, a je třeba zajistit, aby uchovávaná data byla nejen nezměněná, ale také dostupná a čitelná koncovým uživatelům.

Value addition je tradičně spojováno s tím, že kurátor přidává datům nějakou specifickou další hodnotu. Otázkou samozřejmě je, jakou. V běžném vnímání jde především o vytvoření metadatového popisu, umístění dat do určité struktury, promyšlení vyhledávání a modelů nakládání s daty, případně o roli služby, kterou správce kolekce nabízí koncovým uživatelům v oblasti technické podpory, pomoci atp.

Jakkoli především první dvě výše uvedené oblasti patří do běžného rámce knihovnictví a mají své významné teoretické i praktické opodstatnění v kurikulu, protože představují například základní rámec pro práci s digitálními knihovnami či katalogy, dovolíme si tvrdit, že velký důraz by měl být kladen především na poslední oblast, totiž na jistou přidanou hodnotu k jednotlivým datům. Často se zaměřuje za prosté vybudování knihovny, metadatový popis a možnost vyhledávání, aniž by se systematicky studovalo, kdo a jakým způsobem bude s daty pracovat.

Tomu ostatně odpovídají také běžné kompetenční modely, které lze identifikovat u kurátorů. Tak například podle Competencies Required for Digital Curation: An Analysis of Job Advertisements³ jde o:

- komunikační a presentační kompetence,
- technologické kompetence,
- oborově-orientační kompetence,
- manažerské kompetence,
- kompetence pro design objektů a služeb,
- systémové a analytické kompetence.

Ještě více směrem k systémům a digitalizaci směřuje A Sample of Research Data Curation and Management Courses⁴, který od kurátora vyžaduje, aby měl kompetence k:

- volbě správného formátu pro ukládání dat,
- vytváření sad objektů,
- práci s citacemi a zdroji,
- tvorbě metadatového popisu,
- archivaci,

¹ Srov. KONEČNÝ, Michal. *Návrh kompetenčního modelu a kurikula digitálního kurátorství* [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-02-18]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Miroslav Bartošek, CSc. Dostupné z: <http://theses.cz/id/p0q0g3/>.

² FRYŠ, Jakub. Co je informační kurátorství? *Inflow* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/co-je-informacni-kuratorstvi>

³ KIM, Jeonghyun; WARGA, Edward; MOEN, William. Competencies required for digital curation: An analysis of job advertisements. *International Journal of Digital Curation*, 2013, 8.1: 66-83.

⁴ CREAMER, Andrew T., et al. A sample of research data curation and management courses. *Journal of eScience Librarianship*, 2012, 1.2: 4.

- tvorbě a prosazování strategie nakládání s daty.

Pro pochopení celé problematiky se pokusíme učinit ještě jedno dělení, které z hlediska kurátorství obvykle explicitně nezaznává, ale které považujeme za velice podstatné:

- Makro kurátorství, které se věnuje velkým projektům a je organizované profesionální formou. Obvykle se mu věnují knihovny nebo jiné specializované instituce. Výše uvedený výčet v trojím základním poslání datového kurátorství je pro ně adekvátní a přiměřený.
- Mikro kurátorství, které je zaměřené na organizaci dat pro vlastní potřebu. Takový koncept čerpá především z Whittaker, který v něm vidí těsnou návaznost na osobní datový či informační management. Dle našeho soudu jde o jednu z klíčových činností, které by měla informační věda rozvíjet u všech osob, které by měly být aktivní v informační společnosti. Role knihoven je zde podpůrná a edukační.

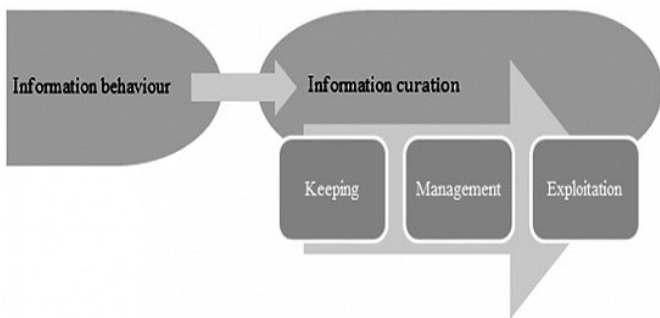
Je přitom nutné zdůraznit, že zatímco první koncept se těší jasnému kurikulárnímu zakotvení, tak u druhé lze sledovat zásadní nedostatky. Běžné vzdělávací kurzy se mu nevěnují ani na úrovni odborné, z hlediska návrhu konkrétních strategií, technik a procesů, ani v oblasti didaktické či v kontextu služeb. Rádi bychom se proto zaměřili především na druhou oblast.

Whittakerovské pojetí digitálního kurátorství

Whittaker⁵ vidí v digitálním informačním (a datovém) kurátorství kompetenci, kterou by si měl osvojit každý člověk. Domníváme se, že jde o činnost, která by měla být vnímaná stejně základně a zásadně, jako schopnost učít se nebo vyhledávat informace, jde o zásadní prvek informační gramotnosti, neboť člověk, který schopnost osobního informačního managementu nemá dostatečně rozvinout má zásadní ekonomickou i sociální nevýhodu, stává se obyvatelem digitální propasti.

V českém prostředí význam takových aktivit podtrhuje například Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020 z MŠMT: „Kvalitní vzdělávání přitom předpokládá také průběžnou modernizaci vzdělávacích zdrojů a vzdělávací infrastruktury, v níž stále významnější místo získávají informační a komunikační technologie. Možnosti jejich těsnější integrace do výuky vytváří vynikající příležitosti nejen pro podporu efektivních procesů učení postavených na principu individualizace v rámci školního vzdělávání, ale také základ pro celoživotní učení a život ve společnosti, která bude dalším rozvojem digitálních technologií zásadně ovlivňována.“⁶

Základním východiskem modelu je studium informačního chování. Zatímco v případě makro kurátorství je možné vycházet z modelů a konceptů, které primárně akcentují nějaká teoretická východiska, tak u osobní organizace dat je třeba reflektovat specifické potřeby jednotlivých uživatelů, a to jak v informačním vyhledávání, tak také v tom, jaké technologie, chtějí používat, s jakým typem dat pracují, případně jakou preferují organizační strukturu (může jít o myšlenkové mapy, běžné poznámky, ...). Je jisté možné v této oblasti uživatele formovat či vzdělávat, ale je nutné jeho specifika znát a respektovat.

Obrázek 1 Whittakerův model digitálního kurátorství.⁷

Toto studium informačního chování, respektive jeho pochopení vede k návrhu struktury, kterou lze označit za samotný proces kurátorství.

První fáze informačního kurátorství spočívá v získávání dat. Člověk by si měl systematicky budovat databázi zdrojů, ze kterých může čerpat a které mu přinášejí nějaký profit. V této části je také třeba provádět filtraci dat – jsou relevantní, kvalitní, zajímavá, budou někdy k něčemu potřeba? Tato fáze je zcela zásadní také v tom, že vyžaduje získávání přístupu k co možná nejvíce a nejlepším zdrojům. V případě akademických pracovišť jsou to předplacené databáze, ale své EIZ mají přístupné také knihovny. Pro pedagogickou komunitu pak existuje velké množství repozitářů, které lze různým způsobem využívat a čerpat z nich. Spadají sem ale také přichozí zprávy e-mailem, data ze sociálních sítí atp. Klíčovou

rolí knihoven v tradiční oblasti práce se zdroji je podporovat možnosti získávání informací a dat různého typu pro konkrétního uživatele na míru. Jde o přístup, který na první pohled může působit podobně jako rešeršní služby, ale ty jednak navazují na minimální organizaci dat, tedy na druhý krok, ale současně jsou málokdy spojené s kontextem konkrétního uživatele.

V oblasti informačního vzdělávání sem spadá téměř celý model Big6⁸ a témata, které jsou s ním spojená – od identifikace potřeby, přes její definování až po vyhledání relevantních zdrojů a jejich posouzení. Jde tedy o oblast, která je tradičně s jistým informačním vzděláváním spojená jak ve veřejných, tak také akademických či vědeckých knihovnách.

Druhá fáze spočívá v tom, že je třeba najít systém, který umožní získané informace určitým smysluplným způsobem uložit. Nejde jen o prosté uskladnění dokumentů, ale také o jejich popis metadaty (často například tagy), vytvoření logické struktury, tvorbu hypertextových vazeb, počítačové zpracování dat, možnost indexace, prohledávání atp. Zatímco tradiční digitální kurátorství v makro pohledu se zde zaměřuje na budování digitálních knihoven, tak mikro pohled směřuje k systémům pro organizaci poznámek (OneNote, Evernote, ZIM, osobní wiki) nebo dokonce k jejich vizualizaci či konceptualizaci (Mohiomap, Novamind,...).

Zde se již dostáváme do situace pro informační vzdělávání méně obvyklé, především proto, že sama organizace je těsně navázána na znalost informačního chování a již předchodí zvyklosti a potřeby uživatele. V zásadě se zde otevírá prostor buď pro indi-

⁵ WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

⁶ MŠMT ČR. Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. MŠMT.CZ [online]. 2015 [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>.

⁷ WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

⁸ EISENBERG, Mike; BERKOWITZ, Bob. A Big6 skills overview. *Retrieved April*, 2001, 26: 2008.

vidualizovaný přístup formou mentoringu⁹, podporu na úrovni kurzu typu Kreativní práce s informacemi¹⁰ nebo individualizovanou pomocí s konkrétním nástrojem.

Data či informace jsou vždy z nějakého důvodu ukládány a získávány. V třetí fázi jsou hledány cesty, jak je smysluplně a efektivně využít – ať již nějakou automatickou prezentací, seřazením a vytvořením sbírky, nebo jen dostupností uživateli či sdílením mezi jednotlivými uživateli. Spadají sem ale také různé formy strojového zpracování textu, příprava podkladů pro porady, články, rozhodování. Jde o fázi, kterou typicky může knihovna ovlivnit jen málo, ale která je pro běžného uživatele zcela zásadní. Informační vzdělávání na ni může mířit buď nepřímo (třeba tím, že upozorní, že Evernote má API¹¹ pro podporu blogování) nebo opět pouze formou individuální pomoci.

Dle mého soudu jde o zásadní téma, které by se mělo v oblasti vzdělávání, ať již školního nebo andragogiky koncipovaného v knihovnách zcela jistě objevovat. Vytváří nejen prostor pro vzdělávání samotné, ale také pro novou roli knihoven jako komplexního místa rozvoje kurátorství, jak v makro také mikro kontextu. Jakkoli by bylo ukázáno, že mezi oběma přístupy existují jisté rozdíly, ať již v přístupu nebo v technologickém řešení, jde o služby informačně vědní, které by měli předsazovat jeden ze základních pilířů činnosti knihovny.

Závěr

Digitální informační kurátorství není dnes již fenoménem jen knihovnickým, jakkoliv z jeho metod a přístupů vytrvale vychází, ale také oblastí s výrazným pedagogickým přesahem.¹² V tomto ohledu jde o téma interdisciplinárního dialogu. Za zásadní přitom lze považovat schopnost knihovny na toto téma navázat jak adekvátně koncipovaným modelem informačního vzdělávání (také jiného než jen kurzového nebo frontálního pojetí) a propojit ho se svojí kompetencí ať již jako fundovaného a kvalitního zdroje informací, nebo jako přirozeného kurátora s historickou tradicí.

Na závěr bychom rádi zmínili ještě jeden synergický koncept – jestliže tradiční pojetí kurátorství představovalo určitou základní servisní platformu pro vědecký výzkum, tak nové pojetí podporuje možnosti odborného a výzkumného směřování každého jednotlivce. Také v této souvislosti lze vnímat význam kurátorství jako stále servisního konceptu podpory vědy a výzkumu. V neposlední řadě jde o téma, které silně akcentuje sociální interakci, sdílení a spolupráci¹³, tedy prvky, na kterých je fungování moderních vědeckých komunit do značné míry postavené.

Zdroje

- Core Concepts: Evernote Cloud API Basics. *Evernote* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: https://dev.evernote.com/doc/articles/core_concepts.php
- CREAMER, Andrew T., et al. A sample of research data curation and management courses. *Journal of eScience Librarianship*, 2012, 1.2: 4.
- ČERNÝ, Michal. *Digitální informační kurátorství v pedagogickém kontextu*. Brno: Flow, 2015. 85 s. ISBN 978-80-88123-03-3.
- EISENBERG, Mike; BERKOWITZ, Bob. A Big6 skills overview. *Retrieved April*, 2001, 26: 2008.
- FRYŠ, Jakub. Co je informační kurátorství? *Inflow* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/co-je-informacni-kuratorstvi>
- CHYTKOVÁ, Dagmar. Kritické a kreativní myšlení v informačním vzdělávání. In PhDr. Zdeňka Friedlová, Mgr. Pavla Gajdošíková. *Knihovny současnosti 2012*. 1. vyd. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2012. s. 46-52. ISBN 978-80-86249-65-0.
- KIM, Jeonghyun; WARGA, Edward; MOEN, William. Competencies required for digital curation: An analysis of job advertisements. *International Journal of Digital Curation*, 2013, 8.1: 66-83.
- KONEČNÝ, Michal. *Návrh kompetenčního modelu a kurikula digitálního kurátorství* [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-02-18]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Miroslav Bartošek, CSc. Dostupné z: <http://theses.cz/id/p0q0g3/>.
- LAZAROVÁ, Bohumíra, et al. Mentoring jako forma kolegiální podpory a strategie dobré školy. *Pedagogika*, 2010, 55.3-4: 254-264.
- MATTHEWS, Tara, et al. Beyond end user content to collaborative knowledge mapping: Interrelations among community social tools. In: *Proceedings of the 17th ACM conference on Computer supported cooperative work & social computing*. ACM, 2014. p. 900-910.
- MŠMT ČR. Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. *MŠMT.CZ* [online]. 2015 [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>.
- WHITTAKER, Steve. Personal information management: from information consumption to curation. *Annual review of information science and technology*, 2011, 45.1: 1-62.

Mgr. Michal Černý

mcerny@phil.muni.cz ■

(Kabinet informačních studií a knihovnictví Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně)

⁹ Srov. LAZAROVÁ, Bohumíra, et al. Mentoring jako forma kolegiální podpory a strategie dobré školy. *Pedagogika*, 2010, 55.3-4: 254-264.

¹⁰ CHYTKOVÁ, Dagmar. Kritické a kreativní myšlení v informačním vzdělávání. In: PhDr. Zdeňka Friedlová, Mgr. Pavla Gajdošíková. *Knihovny současnosti 2012*. 1. vyd. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2012. s. 46-52. ISBN 978-80-86249-65-0.

¹¹ Core Concepts: Evernote Cloud API Basics. *Evernote* [online]. [cit. 2016-02-18]. Dostupné z: https://dev.evernote.com/doc/articles/core_concepts.php

¹² ČERNÝ, Michal. *Digitální informační kurátorství v pedagogickém kontextu*. Brno: Flow, 2015. 85 s. ISBN 978-80-88123-03-3.

¹³ MATTHEWS, Tara, et al. Beyond end user content to collaborative knowledge mapping: Interrelations among community social tools. In: *Proceedings of the 17th ACM conference on Computer supported cooperative work & social computing*. ACM, 2014. p. 900-910